

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-учбовий центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної науково-практичної конференції

*20–21 січня 2017 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

НЗ4 Наукові дослідження: перспективи інноваційного розвитку суспільства і технологій : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 20—21 січня 2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. — 204 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 27.01.2017. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literatyna. Ум. друк. арк. 11,86.

Зам. № 2701-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ., пол.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України

03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

Л.Ю. ПЕТРУХАН,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка,
аспірант кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК ХХІ СТОРІЧЧЯ: ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СПАДЩИНІ МЕРІ ЕЛЕН РІЧМОНД ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація. Стаття розкриває особистісні і професійні якості фахівця соціальної (благо-
дійної) сфери в спадщині Мері Елен Річмонд та звертає увагу на певні тенденції в сучасній Ук-
раїні, які формують образ компетентного соціального працівника. Серед таких тенденцій роз-
глянуто можливість реалізації навичок ХХІ сторіччя у навчальних програмах, можливості са-
морозвитку фахівців та вдосконалення за допомогою online- й offline-курсів.

Ключові слова: Мері Елен Річмонд, соціальний працівник, освіта, тенденції, компетен-
ції.

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі змін і так званих «соціаль-
них струсів». Серед яких найбільш актуальними є: проведення Антитерористичної
операції на Донбасі; процес децентралізації і активізація громад через залучення до
самоврядування; реформи європейського спрямування; зміна законодавства соціа-
льної сфери; перетворення українських міст на зручні міста для проживання кожно-
го (smart city — наприклад Вінниця, Київ, Івано-Франківськ та інші) і тощо.

В таких умовах перед соціальними працівниками і викладачами, які готують
фахівців соціальної сфери, постають нові виклики, для розв'язання яких необхідний
досвід минулого і планування майбутнього. Метою статті є розкриття можливості
поєднання досвіду теорії і практики соціальної роботи у спадщині Мері Елен Річ-
монд враховуючи сучасні українські тенденції при підготовці майбутнього фахівця
соціальної сфери.

Для якісного надання соціальних послуг фахівці мають бути кваліфікованими.
Тому вважаємо необхідним зазначити поняття «компетентність», яке досліджувало
і продовжує досліджувати велика кількість науковців. Єдиного визначення поняття
не має. Для зручності нами було обране одне визначення терміну «компетент-
ність», яке уперше стало використовуватися в США в 60-ті роки ХХ століття. Спо-
чатку в контексті діяльнісної освіти (performance-based education), метою якого бу-
ло готувати спеціалістів, що здатні з успіхом конкурувати на ринку праці. Пізніше
«компетентність стала розглядатися як особистісна категорія, а компетенція як
складова «анатомії» компетентності» [2], [18, 1]. Вважаємо за необхідне назвати
найвідоміші прізвища серед вітчизняних науковців, які досліджували поняття «ком-
петентність» Н. Бібік, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Овчарук, Л. Петухова, О. Пошетун,
О. Савченко, Л. Хоружа та ін. Серед відчизняних науковців, які так чи інакше у сво-
їй науковій діяльності торкалися важливості професійної підготовки соціальних
працівників назвемо наступні прізвища: В. Андрущенко, Т. Алексеєнко,
О. Безпалько, Т. Веретенко, І. Зверева, А. Капська, В. Кремень, О. Карпенко,

Г. Лактіонової, М. Лукашевича, Т. Лях, І. Миговича, В. Поліщук, Т. Семигіної, С. Толстоухової, С. Харченка та багато інших.

Визначна роль Мері Елен Річмонд у формуванні теорії і практики соціальної роботи є беззаперечною, тому на нашу думку є доцільним звернення до її досвіду підготовки фахівців благодійної сфери. Так звернімо увагу на професійні та особистісні якості соціального працівника, який за теорією Мері Річмонд був «дружнім візитером» в громаді і працював з клієнтами, що потребували змін в житті. Окремо зазначимо, що вивчення майбутніми спеціалістами досвіду роботи благодійних організацій під її керівництвом в різних містах Америки в кінці XIX — початку XX століть може стати корисними при роботі соціальних працівників та волонтерів різних благодійних організацій з подолання наслідків АТО, внутрішньої міграції вимушено-переміщених осіб. Мері Елен Річмонд в своїх роботах «What is social case work? An introductory description», «Social Diagnosis», «The Good Neighbor» вказувала особисті якості і професійні риси, яким має володіти соціальний працівник. Ми зазначимо наступні особисті якості: доброзичливість яка реалізується у дружньому ставленні до клієнта; емпатійність та милосердя; надійність; щирість; терпіння; хоробрість; рішучість; винахідливість; авторитетність, яка отримується під час роботи з клієнтом і реалізується у особистому впливі на клієнта; готовність вчитись і вчити інших [80—183, 8] [6-108, 9]. Говорячи про фахові якості, на думку дослідниці, соціальний працівник має молодіти наступними навичками і вміннями: повага до клієнта; підтримка конфіденційності і повне володіння інформацією що до членів і стану родини; тактичне поводження; витримка; системність і послідовність в роботі із клієнтом; аналітичне мислення; індивідуальність в роботі з клієнтом/ родиною; вміння фокусуватись на задачі; вміння слухати і говорити, доносити факти й переконувати; ерудованість [80-183, 8] [6-108, 9]. Цей перелік не є вичерпним, при цьому є хорошою основою для сучасних соціальних працівників та волонтерів. Таким чином ми перейшли до переліку тенденцій, які впливають на підготовку сучасного соціального працівника.

Найважливішою і першою тенденцією, яку варто зазначити є *формування компетенцій, на формування яких має орієнтуватися освіта майбутнього, тобто «Навички XXI сторіччя»* [4]. Відзначимо той факт, що у 1996 році Міжнародна комісія з освіти в 21 столітті при Організації Об'єднаних Націй розпочала роботу, з розроблення компетенцій, на формування яких має орієнтуватися освіта майбутнього. Було визначено чотири групи компетенцій: 1) навчитися вирішувати повсякденні проблеми; 2) навчитися постійно вчитися; 3) навчитися бути етично відповідальним; 4) навчитися жити разом (уміння поважати інших і працювати з іншими людьми) [3]. Ці компетенції були названі в доповіді президента Комісії Жака Делора «Освіта: прихований скарб», яку він представив в ЮНЕСКО. Ці навички не нові, при цьому є більш затребуваними в сучасному суспільстві не залежно від країни. Цей документ не є обов'язковою директивою для виконання, але при цьому відповідно до нього і США і країни Європи розробляли основні стратегії для освіти майбутнього. Важливим до розгляду є той факт, що за визначеною стратегією всі шкільні предмети мають формувати в учнів три групи навичок: А) навчальні

та інноваційні; Б) вміння працювати з інформацією, медіа- та комп'ютерні навички; В) життєві та кар'єрні навички. [3]

Відповідно сучасні компетенції зображені наступним чином:

Малюнок 1. Сучасні компетенції особи (Коваленко Л. Т.)

Розвиток і формування особистості і фахівця має відбуватись за наступним переліком:

- Навчальні та інноваційні навички (Творчість і інноваційність, Критичне мислення і вміння вирішувати проблеми, Комунікативні навички та навички співробітництва);

- Вміння працювати з інформацією, медіа та комп'ютерні навички (Інформаційна грамотність, Медіа грамотність, ІКТ – грамотність (Грамотність у галузі інформаційно-комунікаційних технологій);

- Життєві та кар'єрні навички (Гнучкість та пристосовуваність, Ініціатива та самоспрямованість, Соціальні навички та навички, пов'язані зі співіснуванням різних культур, Продуктивність та вміння з'ясовувати та враховувати кількісні показники, Лідерство та відповідальність [4].

Ці навички були покладені в основу Проекту «Закону про освіту» та в усі навчальні програми з підготовки фахівців різних напрямів у Вищій школі. Для прикладу звернемось до досвіду однієї з провідних кафедр з підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників в Україні. Тому пропонуємо розглянути перелік дисциплін, що викладаються професорсько-викладацьким складом кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка. Ці дисципліни і групи курсів забезпечують реалізацію якісної підготовки фахівців соціальної сфери у комплексі та на кількох рівнях ОР «Бакалавр», ОР «Магістр» за спеціальностями «соціальна робота» і «соціальна педагогіка», здобувачів третього (доктора філософії) рівня освіти за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка за допомогою таких курсів: - «Університетські студії: Модуль 1. Вступ до спеціальності, Модуль 2. Я-студент, Модуль 3. Лідерствослужіння»; - «Тренерські студії: Модуль 1. Тренінг комунікативності, Модуль 2. Тренінг особистісного зростання»; - «Тренерські студії: Модуль 1. Тренінг комунікативності та креативності, Модуль 2. Творча майстерня, Модуль 3. Ігротехніки, Модуль 4. Основи тренерської майстерності, Модуль 5. Тренінг особистісного розвитку та попе-

редження професійного вигорання»; - «Школа професійної майстерності: Модуль 1. Мистецтво самопрезентації, Модуль 2. Тайм-менеджмент у професійній діяльності, Модуль 3. Сучасні теорії соціального благополуччя, Модуль 4. Експертно-консультаційна діяльність соціального педагога, Модуль 5. Соціально-педагогічна підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю, Модуль 6. Методики оцінки спроможності соціальних інституцій, Модуль 7. Практикум психологічної гігієни, Модуль 8. Організаційно-педагогічне забезпечення соціально-педагогічної роботи, Модуль 9. Професійне самовдосконалення соціального педагога»; - «Актуальні педагогічні практики: Модуль 1. Рекламно-інформаційні технології у соціально-педагогічній діяльності, Модуль 2. Методика створення корекційних та профілактичних програм, Модуль 3. Методика проведення адвокаційних кампаній, Модуль 4. Менторська підтримка дітей та молоді, Модуль 5. Інноваційна діяльність у соціальній сфері; - «Сучасні стратегії надання соціальних послуг: Модуль 1. Соціальні інновації, Модуль 2. Соціальна експертиза, Модуль 3. Соціальна медіація, фасилітація та менторська підтримка, Модуль 4. Методика організації та проведення адвокаційних кампаній, Модуль 5. Мотиваційне консультування у соціальній роботі, Модуль 6. Соціальна терапія»; - «Методи та організація соціальних досліджень»; - «Дослідження актуальних соціальних проблем: Модуль 1. Актуальні соціальні проблеми, Модуль 2. «Методика та методи досліджень актуальних соціальних проблем»; - «Основи соціально-педагогічного дослідження»; - «Науково-дослідницька діяльність соціального педагога: Модуль 1. Актуальні проблеми соціально педагогічної діяльності, Модуль 2. Методологія соціально-педагогічних досліджень, Модуль 3. Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін, Модуль 4. ІКТ у викладацькій діяльності»; - «Соціальна педагогіка: теорія і практика: Модуль 1. Генеза соціальної педагогіки, Модуль 2. Етика соціально-педагогічної діяльності, Модуль 3. Основи соціально-правового захисту, Модуль 4. Соціалізація особистості, Модуль 5. Соціальна педагогіка, Модуль 6. Соціологія виховання»; - «Технології соціально-педагогічної роботи»; - «Основи соціально-правового захисту особистості»; - «Основи сімейного виховання»; - «Педагогіка сімейного виховання»; - «Соціально-педагогічна робота з різними типами сімей»; - «Соціально-педагогічна профілактика насильства щодо дітей»; - «Соціальна робота з різними групами клієнтів»; - «Соціальна профілактика насильства»; - «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки»; - «Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів»; - «Соціальне проектування»; - «Профілактика адиктивної поведінки»; - «Методика організації волонтерської діяльності»; - «Методика проведення соціально-просвітницького тренінгу»; - «Соціальний супровід ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей»; - «Інноваційні моделі надання соціальних послуг»; - «Інноваційна діяльність у соціальній сфері»; - «Спецкурс соціально-педагогічного спрямування»; - «Соціалізація особистості»; - «Школа професійної майстерності»; - «Основи громадського здоров'я»; - «Теорія соціальної роботи»; - «Соціальний супровід сім'ї»; - «Соціальна робота у сфері зайнятості населення»; - «Соціальна геронтологія»; - «Методи соціально-виховної роботи»; - «Організаційно-технологічне забезпечення соціально-педагогічної роботи»; - «Основи профорієнтаційної роботи»; - «Спеціа-

лізовані служби в соціальній сфері»; «Психологія девіантної поведінки»; - «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах»; - «Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах»; - «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти»; - «Соціальна політика в Україні»; - «Соціальна молодіжна політика»; - «Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями»; - «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля»; - «Соціально-педагогічний патронаж»; - «Основи сценарної роботи соціального педагога»; - «Особливості рекламно-інформаційної діяльності соціального педагога»; - «Методологія наукових досліджень з фаху (для аспірантів)», - «Фахова дисципліна спеціальності (для аспірантів)», - «Актуальні проблеми досліджень (для аспірантів)», - «Фахова дисципліна спеціальності (для аспірантів)» [7].

Унікальністю і прикладом реалізації обраної освітньої стратегії у цих програмах є можливість поєднання навчання у різних викладачів, які відповідають за певний фаховий модуль в курсі.

Наступна тенденція — *це міждисциплінарний підхід у роботі з клієнтом або при вирішенні соціальної проблеми в форматі проекту*. Соціальний працівник в сучасних умовах допомагаючи клієнтам має володіти знаннями з багатьох галузей — психологія, юриспруденція, соціологія, політологія, економіка і т.п. Або ж мати в команді свого центру / фонду / НГО відповідних фахівців, які включаються в роботу з певного питання. Таким чином, діяльність фахівця соціальної сфери перетворюється на проекту діяльність, яка зосереджена на вирішенні проблеми певної особи чи родини. Для кращого розуміння наведемо приклад: є дівчина, яка переїхала з рідного дому через АТО. Відбувається комплексна робота — оформлення статусу «вимушеного переселенця», допомога в пошуку роботи, допомога в пошуку житла, психологічна допомога, можливо долучення до груп самопомогі і т.п. І залучення фахівців різних напрямів дозволить ресоціалізувати дівчину в новому місті.

Ще одна тенденція — *професійна та освітня мобільність соціальних працівників*. В Україні відбувається співпраця з міжнародними організаціями, такими як Посольство США в Україні, Посольство Німеччини в Україні, Посольство Швеції в Україні, UNICEF, Фонд «Альянс» та інші, які дозволяють за різними навчальними та робочими пограми бути закордоном на навчальних тренінгах, семінарах та стажуваннях. Нажаль єдиної статистики кількості учасників, які за останні 5 років стали учасниками таких програм не має. Але для легкості поінформування про такі можливості в Україні були створені такі сайти як: ГУРТ, NGO.MARKET та багато інших.

Наступна тенденція — *це розширення доступу до професійної інформації*: про проекти, певні знання з окремого напрямку, методики, техніки і технології, першоджерел і т.п. Основні можливості доступу надають наявність Інтернету та знання мов.

Одна з важливий, на нашу думку, тенденцій — *є актуалізація самоосвіти фахівця соціальної сфери*. Самоосвітня компетентність є складовою життєвої компетентності [18, 1]. У своїй статті Довмантович Н. Г. «Самоосвітня компетентність майбутніх фахівців у педагогічній теорії» розглядає самоосвіту як об'єктивну потребу, яка мотивується такими чинниками: щоденна робота з інформацією; творча атмосфера; конкуренція; зміни в суспільстві; громадська, суспільна думка. І систему самоосвіти вона пропонує розглядати як сукупність складових (за концепцією

І. Я. Жорової): 1) самооцінка — вміння оцінювати свої можливості; 2) самооблік — вміння брати до уваги наявність своїх якостей; 3) самовизначення — вміння обрати своє місце в житті, суспільстві, вміння усвідомлювати свої інтереси; 4) самоорганізація — вміння знайти джерело пізнання й адекватності своїм можливостям, форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність; 5) самореалізація — реалізація особистістю своїх можливостей; 6) самокритичність — вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи; 7) саморозвиток — результат самоосвіти [18-19, 1]. На нашу думку таке положення актуальне для соціального працівника. В сучасних умовах НГО та Благодійні фонди, міжнародні структури та мережні технології відкритих систем (Coursera, Prometheus, TEDx Program, «Академія навичок» та інші) надають все більше можливостей для самоосвіти фахівця з будь якої сфери. Це і тренінги, і online й offline-курси, і майстер класи, і форуми та інші заходи. І соціальному працівнику це дозволяє ставати більш компетентними і якісніше виконувати свою роботу, а також ділитись власним позитивним досвідом роботи.

Остання тенденція, яку ми зазначимо в цій статті — *поява нових професій в Україні*. Для прикладу, в 2016 році відбувається активне впровадження програми з розбудови мережі молодіжних центрів Міністерством молоді та спорту при підтримці різних громадських організацій. Реалізація самої Програми «Молодіжний працівник» розпочалася у 2014 році за підтримки Програми розвитку ООН України та у співпраці з Міністерством молоді та спорту України й Державним інститутом сімейної та молодіжної політики. [5]. В результаті чого відбувається імплементація нової професії «молодіжний працівник». І це не поодинокий випадок. Так в статті «Професії майбутнього», де футурологами наведено перелік професій що виникнуть в найближчі 20 років вказано таку професію як «соціальний працівник в соціальних мережах» [6]. Таким чином актуальність в навчанні тих знань і умінь, що передаються майбутньому фахівцю є особливо важливою.

Таким чином, як висновки скажемо наступне. Україна перебуває в умовах змін і вирішенні великого переліку соціальних проблем. До сучасного фахівця соціальної сфери висунуто низку вимог, згідно яких він має бути компетентним. На підготовку сучасного соціального фахівця впливає використання досвіду минулого та наступні тенденції: підготовка відповідно до програми «Навички XXI сторіччя»; міждисциплінарний підхід у роботі з клієнтом або при вирішенні соціальної проблеми в форматі проекту; професійна та освітня мобільність соціальних працівників; розширення доступу до професійної інформації; актуалізація самоосвіти фахівця соціальної сфери; поява нових професій в Україні. За умови врахування таких тенденцій при формуванні освітніх програм у вищих навчальних закладах це дозволить готувати соціальних працівників на більш високому рівні.

Література

1. Довмантович Н. Г. Самоосвітня компетентність майбутніх фахівців у педагогічній теорії // Педагогічний процес: теорія і практика. — Випуск 3, 2014. — С. 18–22.
2. Запєвалина О. В. К вопросу о компетентности и компетенции в российской педагогике (в контексте медиаобразования) / О. В. Запєвалина // Юбилейный год. Кафедра педагогики ИГЛУ: история и современность. — Иркутск: Изд-во Иркут. гос. лингв. ун-та, 2008. — с. 106–107.
3. Коваленко Л. Т., Мовно-літературна освіта 2012-2013 рік від когнитивної парадигми до навичок ХХІ століття. — Сайт «Для вчителів української мови» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.glazova.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=48&layout=blog&Itemid=64
4. Навички 21 століття — Сайт кампанії «Intel» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uspih.iteach.com.ua/for-trainers/treasury/21century>
5. «Навчальна програма «Молодіжний працівник»» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.youth-worker.org.ua
6. Професії майбутнього, які виникнуть у найближчі 20 років — Сайт ТСН підрозділу Теле-радіокомпанії «Студія 1+1» — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://tsn.ua/nauka_it/profesiyi-maibutnogo-yaki-viniknut-u-naiblizhchi-20-rokiv.html
7. Сайт кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Київського університету імені Бориса грінченка — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://il.kubg.edu.ua/struktura/kafedry-institutu/kafedra-sotsialnoi-pedahohiky-ta-sotsialnoi-roboty/navchalno-metodychna-robotu.html>
8. Richmond, Mary Ellen. The good neighbor in the modern city. — Philadelphia: J.B. Lippincott, 1908. — Page Number: 152.
9. Social Diagnosis. Contributors: Mary E. Richmond — Publisher: Russell Sage Foundation. Place of Publication: New York. Publication Year: 1917. — Page Number: 487.